

ОСОБЛИВОСТІ ПОЖЕЖНОЇ ОБСТАНОВКИ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Скуйбіда О. Л., к.т.н., доц. (каф. ОПіНС НУ «Запорізька політехніка»)

Анотація. У роботі досліджено особливості пожежної обстановки в Запорізькій області та обґрунтовано необхідність розвитку добровільних пожежно-рятувальних підрозділів на рівні територіальних громад. Встановлено, що регіон характеризується значною часткою пожеж поза межами населених пунктів, а також впливом воєнних чинників, що ускладнюють умови їх виникнення та ліквідації. Проаналізовано стан забезпечення територій пожежно-рятувальними підрозділами та виявлено його нерівномірність. Методичну основу дослідження становлять аналіз і узагальнення статистичних даних, порівняльний та структурно-логічний аналіз. На підставі отриманих результатів визначено, що ключовим фактором ефективності реагування є територіальна доступність підрозділів та своєчасність прибуття до місця пожежі. Обґрунтовано, що створення добровільних пожежно-рятувальних підрозділів на рівні територіальних громад є доцільним напрямом підвищення оперативності реагування, забезпечення первинного гасіння пожеж і зниження їх негативних наслідків.

Ключові слова: пожежна безпека, добровільна пожежна охорона, територіальна громада, пожежна обстановка, цивільний захист.

Abstract. The work examines the features of the fire situation in the Zaporizhzhia region and substantiates the necessity of developing voluntary fire and rescue units at the level of territorial communities. It has been established that the region is characterized by a significant share of fires occurring outside populated areas, as well as by the influence of wartime factors that complicate the conditions of their occurrence and suppression. The state of provision of territories with fire and rescue units has been analyzed, and its unevenness has been identified. The methodological basis of the study consists of the analysis and generalization of statistical data, as well as comparative and structural and logical analysis. Based on the obtained results, it has been determined that the key factor in the effectiveness of response is the territorial accessibility of units and the timeliness of their arrival at the fire scene. It is substantiated that the creation of voluntary fire and rescue units at the level of territorial communities is an appropriate direction for increasing response efficiency, ensuring initial fire suppression, and reducing their negative consequences.

Keywords: fire safety, voluntary fire protection, territorial community, fire situation, civil protection.

Вступ. В сучасних умовах воєнного стану в Україні особливого значення набуває комплексний підхід до організації базових безпекових послуг, зокрема пожежної безпеки, на рівні територіальних громад. Підвищення рівня пожежної безпеки значною мірою пов'язане із залученням населення та розвитком

добровільного пожежного руху. Добровільні пожежні формування, створені з числа жителів громад, здатні забезпечувати реагування на пожежі на початковому етапі їх виникнення та надалі діяти у взаємодії з державними і місцевими пожежно-рятувальними підрозділами. За відповідних умов такі формування можуть розглядатися як додатковий організаційний ресурс забезпечення пожежної безпеки на місцевому рівні.

Аналіз стану питання. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України [1], для запобігання пожежам, їх гасіння та проведення аварійно-рятувальних і невідкладних робіт можуть утворюватися добровільні пожежно-рятувальні підрозділи. Такі підрозділи створюються органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, суб'єктами господарювання та іншими юридичними особами. Водночас фактичний стан розвитку таких підрозділів на місцевому рівні залишається нерівномірним.

Так, станом на 2024 рік в Запорізькому районі Запорізької області 4 територіальні громади із 17 мали на своїй території державні пожежно-рятувальні підрозділи, 4 територіальні громади мають пожежно-рятувальні підрозділи місцевої пожежної охорони, а також 16 пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони за рішенням суб'єктів господарювання [2]. Пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони за рішенням органів місцевого самоврядування створено не було. На території 11 громад було зафіксовано відсутність пожежно-рятувальних підрозділів як місцевої пожежної охорони, так і добровільної пожежної охорони. За даними Запорізької обласної державної адміністрації, пожежна безпека 36 населених пунктів району забезпечувалась 31 пожежно-рятувальним підрозділом: з них 12 державних, 3 підрозділи місцевої пожежної охорони та 16 добровільних команд, створених на базі суб'єктів господарювання.

Наведені дані свідчать про наявність диспропорцій у забезпеченні територій пожежно-рятувальними підрозділами, а також про обмежене використання потенціалу добровільної пожежної охорони, передбаченого законодавством. Відсутність підрозділів в частині громад обумовлює збільшення часу прибуття та масштабування пожеж. Створення пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони на рівні територіальних громад є об'єктивно необхідним інструментом скорочення часу реагування, забезпечення первинного гасіння та підвищення рівня пожежної безпеки регіону.

Мета роботи. Метою роботи є обґрунтування напрямів удосконалення системи пожежної безпеки в Запорізькій області на основі аналізу пожежної обстановки, її просторово-структурних особливостей та існуючого рівня забезпечення пожежно-рятувальними підрозділами, з урахуванням потенціалу розвитку добровільних форм пожежної охорони на рівні територіальних громад.

Методики, матеріали і результати досліджень. Методичну основу дослідження становить аналіз статистичних даних для оцінювання динаміки та структури пожеж, порівняльний аналіз для зіставлення показників у різні роки, а також структурно-логічний аналіз для встановлення взаємозв'язків між пожежною обстановкою, рівнем забезпечення пожежно-рятувальними

підрозділами та організаційними заходами у сфері цивільного захисту. Застосовано також елементи узагальнення для формування висновків щодо особливостей функціонування системи пожежної безпеки в регіоні.

У процесі виконання дослідження використано статистичні та аналітичні матеріали Державної служби України з надзвичайних ситуацій, зокрема аналітичні довідки щодо пожежної обстановки в Україні, а також матеріали Запорізької обласної державної адміністрації щодо стану забезпечення пожежно-рятувальними підрозділами територіальних громад. Додатково використано нормативно-правові акти у сфері цивільного захисту, розпорядчі документи і регіональні програми.

Запорізька область обрана для аналізу пожежної ситуації з огляду на поєднання факторів, що формують у регіоні підвищений і водночас специфічний рівень пожежної небезпеки. Ще у довоєнний період область характеризувалася вищими за середні показниками кількості пожеж. Наприклад, у 2021 році рівень становив 32,5 випадки на 10 тис. населення, що істотно перевищувало загальнодержавний показник, рівний 19,3 [3]. Крім того, вже в довоєнний період регіон належав до тих, де питома вага пожеж у містах, селищах міського типу та поза межами населених пунктів була вищою за середню, що свідчить про структурну складність пожежної обстановки.

В умовах воєнного стану зазначені особливості не лише збереглися, а й загострилися. Запорізька область є прифронтовим регіоном, де на виникнення пожеж суттєво впливають вибухи та інші наслідки бойових дій. За таких умов пожежі все частіше мають масштабний і швидкоплинний характер, що ускладнює їх своєчасне виявлення та ліквідацію.

Для Запорізької області фіксується суттєве коливання загальної кількості пожеж у динаміці останніх років. Якщо у 2023 році було зареєстровано 2732 пожежі, то вже за 11 місяців 2024 року їх кількість зросла до 4360 [4]. Навіть з урахуванням того, що у 2025 році відбулося зниження до 3606 пожеж (порівняно з 4461 у 2024 році за повний період) [5], кількість випадків пожеж залишається істотно вищою, ніж у 2023 році. У 2023-2024 роках пожежі поза межами населених пунктів становили близько двох третин від загальної кількості пожеж в області, що свідчить про стійке домінування пожеж у природних екосистемах та на відкритих територіях.

За об'єктами виникнення пожежі мають різнотипний характер і охоплюють як відкриті території, так і забудоване середовище: житлові будинки, виробничі об'єкти, соціально-культурні та адміністративні споруди, транспортні засоби. Причини пожеж мають змішаний характер – від традиційних (необережне поводження з вогнем, порушення правил експлуатації електроустановок, опалювальних приладів, транспортних засобів) до специфічних, пов'язаних із вибухами та наслідками бойових дій.

Окремої уваги потребує динаміка пожеж на об'єктах, що підлягають державному нагляду у сфері техногенної та пожежної безпеки. У 2023 році їх кількість становила 133 випадки, у 2024 році – зменшилася до 78 [4], однак у 2025 році знову зросла до 150 випадків [5]. Така різка зміна показників вказує на

нестабільність ситуації у сфері пожежної безпеки на контрольованих об'єктах.

Слід враховувати, що пожежі, які виникають на відкритих територіях і в природних екосистемах, як правило, охоплюють значну площу та швидко поширюються. Встановлений факт домінування випадків загибелі людей внаслідок отруєння токсичними продуктами горіння додатково підкреслює критичну роль своєчасності реагування, особливо у перші хвилини після виникнення пожежі. За таких умов ключового значення набуває не лише наявність пожежно-рятувальних підрозділів як таких, а й їх територіальна доступність, спроможність забезпечити швидке прибуття до місця події та виконання першочергових дій із локалізації пожежі.

Таким чином, виявлені тенденції у пожежній обстановці зумовлюють необхідність посилення спроможностей системи реагування на місцевому рівні, у тому числі шляхом розширення мережі пожежно-рятувальних підрозділів, здатних діяти безпосередньо на території громад. У цьому контексті особливого значення набуває створення та розвиток добровільних підрозділів пожежної охорони як одного з інструментів підвищення оперативності реагування, забезпечення первинного гасіння пожеж та зниження їх негативних наслідків для населення і територій.

Логічно припустити, що створення пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони сприятиме підвищенню рівня захисту населення і територій, однак для ефективної їх діяльності необхідна консолідація зусиль органів державної влади, виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадян. Такий підхід обумовлений необхідністю забезпечення організаційної, ресурсної та кадрової спроможності відповідних підрозділів на місцевому рівні. Зазначене узгоджується з положеннями державної політики у сфері цивільного захисту. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік» серед основних заходів цивільного захисту визначено утворення пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та добровільної пожежної охорони [6].

Члени пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони у межах визначених повноважень залучаються до виконання комплексу завдань на місцевому рівні, насамперед пов'язаних із запобіганням виникненню пожеж, їх гасінням, а також участю у проведенні аварійно-рятувальних і невідкладних робіт. Важливою складовою їх діяльності є також інформування відповідних органів про виявлені порушення вимог пожежної та техногенної безпеки, що дозволяє посилювати превентивний компонент системи цивільного захисту.

У процесі виконання своїх функцій члени таких підрозділів мають право вимагати від громадян дотримання встановлених правил пожежної і техногенної безпеки та норм цивільного захисту. Одним з напрямків їх діяльності є проведення серед населення інформаційно-роз'яснювальної та просвітницької роботи, спрямованої на зниження ризиків виникнення пожеж та формування культури безпечної поведінки.

На регіональному рівні передбачені утворення пожежно-рятувальних

підрозділів добровільної пожежної охорони та оцінка стану готовності таких підрозділів до виконання завдань за призначенням [7]. Такий підхід свідчить про перехід від нормативного визнання можливості створення добровільних формувань до формування практичних механізмів їх впровадження та функціонування.

Відповідно до цього, в Запорізькій області затверджена Програма сприяння розвитку популяризації добровольчого пожежного руху, пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та добровільної пожежної охорони в населених пунктах на 2024-2028 роки [2]. Програма передбачає комплексний підхід до формування відповідної системи на місцевому рівні, що охоплює аналіз статистики пожеж та надзвичайних ситуацій для визначення потреб у кількості та розміщенні підрозділів і технічних засобів, планування їх дислокації, створення та облаштування матеріально-технічної бази, забезпечення обладнанням, засобами захисту і зв'язку, а також організаційні заходи щодо розроблення нормативних положень, добору та навчання персоналу. Окрему увагу в межах Програми приділено інформаційно-комунікаційній роботі, спрямованій на популяризацію добровольчого пожежного руху та підвищення рівня залучення населення до питань пожежної безпеки, що є важливою складовою формування стійкої системи реагування на місцевому рівні..

Висновки. Пожежна ситуація в Запорізькій області формується під впливом поєднання довготривалих системних чинників та умов воєнного стану, що визначає її складний і багатофакторний характер. Сукупність цих умов обумовлює специфіку пожежної обстановки в регіоні та потребує врахування як структурних, так і просторових особливостей виникнення пожеж при оцінюванні рівня пожежної небезпеки.

У Запорізькій області високий рівень пожеж поєднується зі значною часткою пожеж поза межами населених пунктів та нерівномірністю пожежно-рятувального прикриття територій. За таких умов ключове значення для ефективності реагування має не лише кількість наявних підрозділів, а й їх територіальна доступність та можливість оперативного прибуття до місця події. Відсутність пожежно-рятувальних підрозділів у частині територіальних громад призводить до збільшення часу реагування та підвищення ризику масштабування пожеж. У цьому контексті створення пожежно-рятувальних підрозділів добровільної пожежної охорони на рівні територіальних громад може розглядатися як один із доцільних напрямів підвищення оперативності реагування, забезпечення первинного гасіння пожеж та загального рівня пожежної безпеки регіону.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Законодавство України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 11.04.2026).

2. Програма сприяння розвитку популяризації добровольчого пожежного руху, пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та добровільної пожежної охорони (у тому числі у складі центрів (пунктів) безпеки) в населених пунктах Запорізької області на 2024-2028 роки : затв. розпорядженням голови обласної державної адміністрації, начальника обласної військової адміністрації від 19.08.2024 № 665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000219/219120.pdf (дата звернення: 11.04.2026).

3. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 12 місяців 2021 року [Електронний ресурс] // Державна служба України з надзвичайних ситуацій. – Режим доступу: <https://dsns.gov.ua/upload/2/2/8/5/5/2/5/12.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).

4. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 11 місяців 2024 року [Електронний ресурс] // Державна служба України з надзвичайних ситуацій. – Режим доступу: <https://dsns.gov.ua/upload/2/2/8/5/6/0/7/analitichna-dovidka-pro-rozeji-112024.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).

5. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 12 місяців 2025 року [Електронний ресурс] // Державна служба України з надзвичайних ситуацій. – Режим доступу: <https://dsns.gov.ua/upload/2/5/5/1/7/8/2/analitichna-dovidka-pro-rozezi-2025.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік» від 05.02.2026 р. № 116-р // Законодавство України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2026).

7. План основних заходів цивільного захисту Запорізької області на 2025 рік: затв. розпорядженням голови обласної державної адміністрації, начальника обласної військової адміністрації від 05.02.2025 р. № 99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000225/225265.pdf (дата звернення: 11.04.2026).